

სახელის მრავლობითი რიცხვის -არ სუფიქსის დისიმილაციისათვის ლატალურ კილოკავში

სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ თანამედროვე სვანურში სახელთა მრავლობითი რიცხვის ყველაზე გავრცელებულ მაწარმოებელს წარმოადგენს -არ(ლშხ.-არ) სუფიქსი, რომელსაც რ-ს შემცველ ფუძეებთან -ალ(ლშხ.-ალ) ენაცვლება; -არ > ალ ცვლილება შედეგია ფუძისეული რ-ს დისიმილაციური გავლენისა. რასაც მაშინ აქვს ადგილი, როცა ამ ორ რ-ს შორის არ არის წარმოდგენილი -ლ- ელემენტი. შდრ., ფურ-ალ, ფურო-ლ-ალ... [ონიანი,1989,225].

-არ დაერთვის ბოლოთანხმოვნიან სახელებს; -ი, -უ, -ო, -აჲ ხმოვნებით დამთავრებულ ფუძეებს. ადგილი აქვს არ სუფიქსის რ-ს დისიმილაციას ფუძეში რ-ს შემცველ სახელებთან: ფირუ-ფურალ, მეწარ-მეწარალ... ალ დაერთვის -ა და -ე ბოლოთანხმოვნიან სახელებს: დინა-დინალ...[შარაძენიძე, 1954,190]. ეს არის თანამედროვე სვანურის ნორმა(გარდა ბალსქვემოურისა)(ონიანი, 1989,225).

რ+რ კომპლექსი დისიმილაციას არ განიცდის ბალსქვემოურის მეტწილ ქცევა-თქმაში, ეს არის ერთი ხელშესახები სადემარკაციო ხაზი ბალსქვემოურსა და ქვემოსვანურ-ბალსზემოურის დიალექტებს შორის[ქალდანი.1955,166].

-არ სუფიქსიანი მრავლობითის წარმოების მხრივ ის განსხვავებაა, რომ ბალსზემოურში რ ფუძისეულ რ-სთან დისიმილაციას განიცდის, ლ-დ იქცევა, ბალსქვემოურში კი დისიმილაცია არ ხდება[შარაძენიძე, 970,66].

წარმოდგენილი ნაშრომი ეხება სვანური ენის ლატალურ კილოკავში მრავლობითის -არ სუფიქსის დისიმილაციას.

ლატალური კილოკავი ბალსზემოურისა და ბალსქვემოური დიალექტების საზღვარზეა წარმოდგენილი. ამიტომ იგი ორივე დიალექტის გავლენას განიცდის. -არ სუფიქსიანი მრავლობითის წარმოების თვალსაზრისით ბალსქვემოურს ეკედლება, უდისიმილაციოდ წარმოგვიდგენს მრავლობითის სუფიქსს: ჭიმდუარარ „ჭიმდვარები“, უარგარ „ვარგები, დიდებულები“... მესტიაში ახალგაზრდათა, განსაკუთრებით მოსწავლეთა მეტყველებაში მრავლობითის -არ სუფიქსის რ უკვე განიცდის დისიმილაციას [შარაძენიძე,1970,66].

გამოცემულ სვანურ ტექსტებში ლატალელ მთქმელთა ასაკი განისაზღვრება 18 და 22 წლით. მათ მეტყველებაში მრავლობითის -არ სუფიქსი უკვე განიცდის დისიმილაციას: ყორალ „კარები“, ლერქულ „ტანსაცმელები“...(შდრ.:ყორარ, ლერქულარ...).

ჩვენ შევისწავლეთ 1997-99 წლებში დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მიერ მოხილებული ლატალური ტექსტები და დავადგინეთ პროცენტული მიმართება უდისიმილაციო და დისიმილირებულ ფორმებს შორის. მთქმელთა ასაკი პირობითად დავყავით სამ ჯგუფად:

I — 70 წლის ზემოთ მთქმელთა მეტყველება

II — 40 წლიდან 70 წლამდე მთქმელთა მეტყველება

III — 40 წლამდე მთქმელთა მეტყველება

I ჯგუფის მეტყველებაში მეტი სიხშირით დასტურდება უდისიმილაციო ფორმები: ქურქუწარ „ქურქები“, ლერქუწარ „ტანსაცმელები“, ბერპარ „წინდები“...

შედარებით ნაკლებია დისიმილირებული ვარიანტები: თათრალ „თათრები“, ლერთალ „ღმერთები“... გვხვდება პარალელური ფორმებიც: ვარგალ||ვარგარ „ვარგები, დიდებულები“, მერალ||მერარ „ბუზები“...

II ჯგუფის მეტყველებაში რ-ს შემცველ სახელებში მრავლობითის -არ სუფიქსიანი წარმოება შედარებით ნაკლებად ფიქსირდება.

III ჯგუფის მეტყველებაში სახელის მრავლობითობის წარმოება ძირითადად ბალსზემოური დიალექტის ნორმების მიხედვით ხდება. მოსალოდნელი -არ სუფიქსის ნაცვლად მრავლობითობას -ალ ფორმანტი გამოხატავს.

პროცენტული მიმართება უდისიმილაციო და დისიმილირებულ ფორმებს შორის ასეთ სახეს მიიღებს:

	უდისიმილაციო	დისიმილირებული
70 წლიდან	35 %	65 %
40 წლიდან 70 წლამდე	13 %	87 %
40 წლამდე	2 %	98%

წარმოდგენილი მასალა, ვფიქრობთ, იძლევა იმის საფუძველს, რომ ვთქვათ: ლატალურში სახელის მრავლობითის მაწარმოებელი -არ სუფიქსის დისიმილაციის პროცესი ახალი თაობის ლატალელთა მეტყველებაში თითქმის დასრულებულია; სახელის მრავლობითის წარმოების თვალსაზრისით ლატალური კილოკავი ემიჯნება ბალსქვემოურ დიალექტს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ონიანი ა., ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკითხები, თბ., 1989.
2. ელენტი ს., სვანური ენის ფონეტიკის ძირითადი საკითხები, ექსპერიმენტული გამოკვლევა, თბ., 1949.
3. სვანური პოეზია, I, თბ., 1939.

4. სვანური პროზაული ტექსტები, I, ბალსხემოური კილო, თბ., 1939.
5. სვანური პროზაული ტექსტები, II, ბალსქვემოური კილო, თბ., 1957.
6. ქალდანი მ., სვანური ენის ლახამულური კილოკავის გრამატიკული თავისებურებანი, იკე VIII, თბ., 1956.
7. ქალდანი მ., სახელობითი ბრუნვისა და მრავლობითი რიცხვის მაწარმოებელ სუფიქსთა საკითხისათვის, ქესს IV, 1974.
9. შარაძენიძე თ., სახელთა მრავლობითი რიცხვის წარმოება სვანურ-ბალსხემოური კილოს მიხედვით, VI, თბ., 1954.
8. შარაძენიძე თ., სვანური ენის ლატალური კილოკავის ზოგიერთ თავისებურება, იკე XVII, თბ., 1970.
10. დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში დაცულ 1997-1999 წლებში სოფელ ლატალში მოპოვებული მასალა.

NINO NAKANI

ON THE CHANGE OF FH [ÄR] PLURAL MARKER IN LATAL SPEECH

As is known in the specialist literature Latal - är in terms of formation of suffixal plural belongs to Balskvemouri which in the stems containing the "r" sound form their plural without dissimilation of the suffix èišduar- är, uarg= är...

The analysis of the materials recorded by the Dialectology Institute of KSU gives ground to conclude that Latal speech, according to the formation of =är suffixal plural, should be included in the Balszemouri dialect.